

63.3(4Чкр3)

1715

ГАЛИЧИНА

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВИЙ І КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЙ
КРАЄЗНАВЧИЙ ЧАСОПИС

1909 – 1959

До 100-річчя від дня народження
Степана Бандери

15/16
2009

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Інститут історії і політології

ГАЛИЧИНА

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВИЙ
І КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНІЙ КРАЄЗНАВЧИЙ ЧАСОПИС

До 100-річчя від дня народження Степана Бандери

15–16'2009

НБ ПНУС

749828

Івано-Франківськ

28. Газін В. Новітня історія країн Європи та Америки 1918–1945 рр. / В. Газін, С. Копилов. – К. : Слово, 2003. – С. 210.
29. История Румынии : в 2 т. – М. : Наука, 1971. – Т. 2. – С. 111.
30. Хофбаузер Х. Буковина – Бессарабия – Молдавия – Забытая земля между Западной Европой, Россией и Турцией / Х. Хофбаузер, В. Роман. – Черновцы : Прут, 1996. – С. 85.
31. Moldoveanu P. Cum se falsifică istoria / P. Moldoveanu. – Baia-Mare, 1991. – P. 33.
32. Українська Загальна Енциклопедія : в 3-х т. – Львів ; Станіславів ; Коломия : Рідна школа, 1935. – Т. 3. – С. 248.
33. ДАІФО. – Ф. 2, оп. 1, спр. 352, арк. 43.
34. Кройтор В. Українське питання в політиці Румунії (1918–1927 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук / В. Кройтор. – Одеса, 2007. – С. 15.
35. Шаповал Ю. Доля як історія / Ю. Шаповал. – К. : Генеза, 2006. – С. 14.
36. ДАЧО. – Ф. 12, оп. 1, спр. 115, арк. 7.
37. Monitorul oficial // Desbaterile adunării deputaților 1920–1921. – București, 1921. – P. 953.
38. Українська Загальна Енциклопедія : в 3 т. – Львів ; Станіславів ; Коломия : Рідна школа, 1934. – Т. 2. – С. 1305.
39. ДАІФО. – Ф. 2, оп. 1, спр. 325, арк. 33.
40. Там само. – Арк. 25.
41. Жуковський А. Вказана праця. – С. 128.
42. Там само. – С. 138.
43. ДАЧО. – Ф. 30, оп. 2, спр. 93, арк. 1.
44. ДАЧО. – Ф. 30, оп. 1, спр. 153, арк. 11.
45. История Румынии. – М. : Весь мир, 2005. – С. 580.
46. ДАЧО. – Ф. 30, оп. 2, спр. 151, арк. 1–3.
47. Буковина в контексті європейських міжнародних відносин (з давніх часів до середини ХХ ст.). – Чернівці : Рута ЧНУ, 2005. – С. 634.

Characteristic features of the armed and peaceful struggle of the Ukrainians of Bukovyna and Besarabiya in their various shows in their being a member of the Romanian state during 1918–1939 have been analyzed. That was the component and integral part of the general Ukrainian national liberation movement.

Key words: occupation, assimilation, Khotin rebellion, 113th Regiment, Tatarbunary rebellion, sabotage, insubordination, liberation.

УДК 94 (477.8)
ББК 63.3 (4 Укр)

Ігор РАЙКІВСЬКИЙ

УКРАЇНСЬКА СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТІЯ ТА ІНТЕГРАЛЬНИЙ НАЦІОНАЛІЗМ У ДРУГІЙ РЕЧІ ПОСПОЛІТІЙ: ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОВІДНОСИН

Стаття висвітлює взаємини Української соціал-демократичної партії та націоналістичного підпілля, репрезентованого Українською військовою організацією, пізніше – Організацією українських націоналістів, під польською владою в 1920–1930-х рр. Акцентовано увагу на тенденцію до посилення конфронтації між соціал-демократами і націоналістами в передвоєнне десятиліття.

Ключові слова: соціал-демократія, інтегральний націоналізм, політичний спектр, партія.

Помітне місце в загальноєвропейському політичному процесі кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. займав соціал-демократичний рух, який переломлювався на західноукраїнське суспільно-політичне життя через діяльність Української соціал-демократичної партії (далі – УСДП). Вона виникла в 1899 р. на початку оформлення партійної структури українського політичного руху в Галичині й протягом сорока років своєї діяльності, до встановлення в краї комуністичного партійно-тоталітарного режиму, активно відстоювала національні та соціальні права українських робітничих мас.

У міжвоєнний період українська соціал-демократія була політичною силою, котра мала помітний вплив на суспільно-політичні процеси в Західній Україні. Вона виступала за утвер-

дження незалежної соборної Української соціалістичної держави, намагалася поєднати національну ідею з марксизмом, соціалістичними гаслами. Соціальною базою УСДП було, насамперед, національно свідоме українське робітництво. Загалом діяльність партії українських соціал-демократів із 1918 по 1939 рр. можна умовно поділити на три етапи¹.

Перший етап характеризувався тим, що УСДП взяла активну участь в Українській революції 1917–1920 рр., зокрема в Листопадовому зриві 1918 р. у Галичині, соціал-демократи входили до складу Української Національної Ради та першого уряду ЗУНР. УСДП послідовно обстоювала соборність і незалежність української нації, але водночас мала на меті через реформування, а не революційну ліквідацію капіталізму, побудувати державу із соціалістичним ладом на парламентській основі, що відповідало принципам західноєвропейської соціал-демократії. Після Акта злуки ЗУНР і УНР у січні 1919 р. УСДП перейшла в опозицію до уряду Західної Облaсті УНР, підтримувала діяльність соціалістичних урядів Директорії².

Другий етап у діяльності УСДП міжвоєнного періоду почався з усталенням у Західній Україні військової поразки ЗУНР улітку 1919 р. і після закінчення радянсько-польської війни 1920 р. польського окупаційного режиму. УСДП стала на платформу негачії щодо польської влади, не мала чіткої політичної платформи, за влучним висловом М. Лозинського, перебувала “між Антантою і більшовизмом”³. Під тиском знизу симпатиків радянської України УСДП стала на пробільшовицькі позиції, орієнтуючись на радянську Україну, в якій бачила основу для здійснення своєї мети – будівництва незалежної соборної Української соціалістичної держави. Партійна нарада 14–15 січня 1922 р. у Львові вперше офіційно поставила вимогу возз’єднання всіх західноукраїнських земель з УСРР та утворення “об’єднаної суверенної робітничо-селянської України”. Щоправда, делегати одноставно заявляли, що сучасна радянська Україна не була “повним завершенням наших змагань і кличів”⁴.

Орієнтацією УСДП на соборність навколо радянської України зуміла скористатися нелегальна Комуністична партія Східної Галичини (КПСГ, з 1923 р. – Компартія Західної України (КПЗУ)). Комуністи-“васильківці”, втілюючи в життя проголошену Комінтерном тактику єдиного робітничого фронту, з 1921 р. почали проникати в соціал-демократичні організації й оволодівати керівними структурами. Акція опанування УСДП завершилася на VI партійному з’їзді 18 березня 1923 р. у Львові, що ухвалив комуністичні за духом резолюції. Польська влада заборонила прокомуністичну УСДП у січні 1924 р., під виглядом її ліквідації завдала удару по українству взагалі⁵.

На третьому етапі УСДП відновила діяльність у лівоцентристському спектрі національно-державницького табору, ідейно-організаційну відбудову партії завершив з’їзд 8–9 грудня 1928 р. у Львові – Український соціалістичний конгрес. Радянофільські ілюзії соціал-демократів остаточно розвіяв сталінський погром українства, кінець політики українізації на радянській Україні. Керівництво УСДП виразно відмежувалося від КПЗУ, комуністичного табору, розгорнуло боротьбу проти посилення загрози фашизму і комунізму на міжнародній арені. Останній, VIII конгрес УСДП 17 березня 1937 р. у політичній резолюції закликав “до боротьби з диктатурою, фашизмом і реакцією”, особливу увагу звернув на виступ “проти московської націоналістичної диктатури” та “нищення всіх проявів українського національного життя в УСРР”⁶.

Інтегральний націоналізм перебував у протилежній частині українського політичного спектра. Якщо соціал-демократи відстоювали мирні, парламентські методи боротьби за українську державність, то націоналістичне підпілля вбачало в кожному легальному акті ознаки національної зради, “угодовства” і “хрунівства”. Однак до кінця 1920-х рр. “легальний” сектор в українському таборі, до лівоцентристської частини якого входила УСДП, та сектор “нелегальний” співіснували й взаємодоповнювали один одного. Утворена 1920 року групою офіцерів на чолі з Є. Коновальцем Українська військова організація (далі – УВО) була, по суті, підпільною військовою добудовою до легального українського політичного табору. Попри всю “революційність” УВО, що поставила собі за мету продовження боротьби за самостійність України радикальними засобами, її політична ідеологія не мала екстремістського характеру. УВО не лише не ставила під сумнів діяльність “легального” сектора, а й співпрацювала з його лідерами⁷.

Прихід нового покоління в українському русі призвів до зміни у співвідношенні між “легальним” і “нелегальним” секторами. Молоде покоління, розчарувавшись у можливостях легальної, парламентської боротьби за національно-державницькі права після поразки Української революції 1917–1920 рр., поповнювало лави націоналістичного підпілля. Організація українських націоналістів (далі – ОУН), заснована в результаті злиття УВО і націоналістичних студентських організацій наприкінці січня – на початку лютого 1929 р. у Відні під проводом Є.Коновальця, поставила за мету служіння власній нації як найвищий ідеал, не зупиняючись перед терористичними засобами для його досягнення. У зверненні свого першого конгресу ОУН заявила, що “протиставиться всім партійним і класовим угрупованням” та прагнучим “до забезпечення великій Українській Нації відповідного місця серед інших державних народів”⁸.

Відомий український історик П.Мірчук зауважив, що ОУН “зайняла від самого початку негативну поставу супроти всіх тодішніх українських легалістичних політичних партій”. Оунівці мотивували свою позицію тим, що політика соціал-демократів, як і інших “політичних груп і партій” “легального” сектора, “була наскрізь шкідливою для української визвольної справи, через підірвання в народі віри у свої власні сили та через пропаганду примирення з ворогом і рабством”. У свою чергу, партії парламентського типу “обвинувачували ОУН у монопартійних тенденціях”⁹.

Крайовий провід ОУН трактував терор не як самоціль, а як засіб, що мав привести до загального антипольського повстання. Уже в 1930–1932 рр. Галичиною прокотилася хвиля терористичних актів, до яких було причетне націоналістичне підпілля: саботажна акція, масові підпали господарств польських поміщиків та осадників влітку – восени 1930 р., напад українських бойовиків на пошту в Городку в листопаді 1932 р. Зайнявши пост крайового провідника ОУН, енергійний і рішучий С.Бандера спрямував вістря боротьби проти польських властей, комуністичного підпілля та носіїв радянськості (убивство аташе радянського консульства у Львові О.Майлова в жовтні 1933 р., міністра внутрішніх справ Польщі Б.Перацького в червні 1934 р. та ін.). Однак діяльність оунівців викликала репресії з боку польської влади і звужила можливості для легальної роботи в національно-визвольному русі. Згадаймо хоча б створення концтабору для політв'язнів у Березі Картузькій, що наповнився українцями, денонсування урядом закону про захист національних меншин у 1934 р.¹⁰.

Отже, на зламі 1920–1930-х рр. настала смуга відчуження між легальною й нелегальною частинами українського політичного спектра. Початок цьому поклав спільний виступ найбільш впливових українських партій національно-державницького табору – Українського національно-демократичного об'єднання (далі – УНДО), Української соціалістично-радикальної партії (далі – УСРП) та УСДП проти проведеної польським урядом “пацифікації” (“вмиротворення”) у відповідь на хвилю терористичних актів у другій половині 1930 р. Застосувавши принцип колективної відповідальності населення за вияви саботажу, поліція і військові підрозділи громили осередки українських політичних, культурно-освітніх та господарських установ, будинки селян¹¹. ЦК УНДО, Головна управа УСРП і ЦК УСДП опрацювали у вересні 1930 р. спільну заяву, опубліковану в пресі. У ній саботажницькі дії УВО піддано критиці як “з національного погляду безцільні, позбавлені політичного змісту та неоправдані навіть ніякими революційними мотивами”. З другого боку, партії протестували проти “безправних вчинків так званих пацифікаційних відділів” і застосування властями колективної відповідальності невинного населення¹². Керівництво УСДП та інших легальних українських партій мало політичну мужність в “атмосфері терору виступити відкрито з протестом проти “пацифікації”¹³.

Партія українських соціал-демократів обстоювала ідеологічний догматизм, промарксистське доктринерство. В.Темницький, один із лідерів УСДП, писав, що нація має “різні суспільні класи”, між якими точиться “невпинно класова боротьба”. Було сказано про неможливість існування “понадкласової всенародної солідарності”¹⁴. Найбільш гостру боротьбу УСДП розгорнула проти правої частини політичного спектра. Так, резолюція засідання ширшої партійної управи 22 березня 1931 р. засудила діяльність утворених на початку 30-х рр. католицьких партій – Української народної обнови (далі – УНО) станіславського єпископа Г.Хомишина та Українського католицького союзу митрополита А.Шептицького, що нібито мали на меті захист “загибаючого капіталістичного світу”¹⁵.

Особливо різкій критиці УСДП піддала націоналістичне підпілля, “нелегальний” сектор в українському таборі. Соціал-демократ Р.Скибінський виступив, з огляду на фашистські тенденції, проти ОУН¹⁶. У статті “Страшна правда” В.Темницький писав, що “ціле українське громадянство” повинно протиставитися “глулій та злочинній демагогії фашистського націоналізму”. На його думку, “молоду енергію підростаючого покоління треба спрямувати до серйозної громадянської праці... на основах демократії та публичної контролі”¹⁷.

VII конгрес УСДП 4 березня 1934 р. у Львові критично відгукнувся про загрозу для соціалістичного руху з боку як лівих, так і правих політичних угруповань, у першу чергу, – комуністів, оунівців і клерикальних партій. Політична резолюція конгресу підтримала співпрацю ЦК УСДП з УСРП у напрямку “створення одноцілого українського соціалістичного фронту для боротьби зі зростаючою реакцією”. Конгрес висловив протест “проти нечуваного терору більшовицької Москви на Великій Україні” – сталінського погрому українства, голодомору 1932–1933 рр., солідаризувався з “усіма його жертвами”¹⁸.

Попри те, що соціал-демократи, як і оунівці, зайняли спільну позицію з осудом сталінізму та утвердження партійно-тоталітарної диктатури в СРСР, що нищила прояви національного життя на східноукраїнських землях, а також виступали проти польського окупаційного режиму в Західній Україні, взаємини між двома політичними силами у другій половині 1930-х рр. були конфронтаційними. УСДП у той час двічі брала участь у спробах консолідації національно-державницьких сил, що боролися за відновлення соборної самостійної Української держави легальними, парламентськими методами. Соціал-демократи були серед семи політичних партій, які підтримали ідею скликання Всеукраїнського Національного Конгресу (далі – ВНК). Наприкінці грудня 1934 р. УСДП разом з УНДО, УСРП, УНО і кількома емігрантськими організаціями провела у Львові передконгресову нараду, що підготувала загальну схему проведення ВНК. “Всі партії згідно ствердили потребу консолідації національних сил”¹⁹, – писала газета “Діло”. У рамках консолідаційних зусиль у середині 1930-х рр. відбулося зближення крайових і емігрантських соціалістичних партій, до якого приєдналися галицькі соціал-демократи та радикали. Резолюція міжпартійного соціалістичного з'їзду 29–30 грудня 1934 р. у Львові, в якому взяла участь УСДП, закликала до боротьби “проти всякого роду реакції, диктатури, темноти й насильства, за вільну незалежну демократичну Україну” і втілення “ідеалу соціальної справедливості”. Водночас було піддано критиці поширення “в українському суспільстві різних реакційних течій – фашизму, клерикалізму і т. д.”, діяльність українських націоналістів²⁰.

Однак спроба згуртування сил у “легальному” секторі національно-державницького табору була недовготривалою. Проведення ВНК перекреслила угодовська акція нового керівництва УНДО, що ввійшла в історію як “нормалізація” й мала на меті, за висловом голови партії (з 1935 р.) В.Мудрого, “погодити в Польщі українську національну рацію з польською державною рацією”²¹. Унівське керівництво сподівалося зміцнити український елемент у краї, відвернути антиукраїнську політику польського уряду, що була небезпечною для існування українського народу в умовах нищення всіх проявів національного життя в СРСР. Політика “нормалізації” викликала гостре заперечення українських партій від ОУН до Компартії Західної України (за винятком Хомишинської УНО і Волинського українського об'єднання), а також опозиції в самому УНДО. Отже, з тактичних міркувань позиції українських соціал-демократів та оунівців зблизилися. Однак УСДП і ОУН по-різному бачили перспективи національно-визвольної боротьби. Соціал-демократи, як і раніше, критично висловлювалися про діяльність ОУН, націоналістичного підпілля. Так, соціал-демократ Є.Домінкевич у грудні 1937 р. заявив, що “націоналістичні і фашистські згуртування шкодять українському народу”²². Ще більш критичну позицію щодо ОУН займав В.Старосольський, що назвав “зрадником нації” тих, хто “пропагує фашизм чи яку іншу диктатуру серед недержавного народу”²³.

Водночас серед лідерів УСДП були адвокати, що на судових процесах неодноразово виступали захисниками УВО-ОУН, обстоювали пріоритет загальнонаціонального над вузько-класовим підходом. Найбільш відомий із них В.Старосольський був адвокатом на гучному судовому процесі проти бойовиків ОУН Д.Данилишина та В.Біласа, звинувачених за напад на пошту в 1932 р.²⁴. “Його (В.Старосольського. – *І.Р.*) виступи на судових процесах, – згадував М.Марунчак, – полонили молоді душі не тільки правними політичними аргументами оборони,

але також його великою красномовністю²⁵. Багатолітній співробітник В.Старосольського О.Хом'як писав: "При одній нагоді негативних, насмішливих осудів і обвинувачень соціал-демократів націоналістами, я запитав професора, чому він не реагує. Професор відповів, що ці питання будемо розв'язувати у власній державі, а тепер вони для нього тільки українці. Того самого дня виголосив в суді першорядну оборонну промову в процесі проти націоналістів"²⁶.

Крах політики "нормалізації" поховав надії на легальне вирішення українського питання у Другій Речі Посполитій. У польському, як і в українському суспільстві, ідея компромісу не користувалася популярністю. Усе це об'єктивно сприяло зміцненню позицій українських націоналістів, що обстоювали радикальні методи боротьби й виявили схильність до контактів із фашистською Німеччиною. Давалася взнаки близькість їх геополітичних інтересів та ідеологічних настанов, бажання ОУН дістати у свої руки зброю й отримати військовий вишкіл²⁷. Характерно, що лідери соціал-демократів усвідомлювали несприятливі суспільно-політичні умови для діяльності своєї партії в 1930-ті рр. "Сьогодні соціалізм уже не в моді, – стверджував секретар УСДП І.Квасниця, – дуже мало інтелігентів остало вірними соціалізові і українській робітничій класі"²⁸.

Отже, українські соціал-демократи й націоналісти у Другій Речі Посполитій боролися проти польського окупаційного режиму, за незалежну соборну Українську державу, але до своєї мети йшли різними шляхами. УСДП обстоювала мирні, парламентські методи боротьби, тоді як ОУН не зупинялася перед радикальними, терористичними засобами. Це стало причиною всезростаючої конфронтації між двома політичними організаціями в передвоєнне десятиліття.

1. Детальніше про діяльність УСДП міжвоєнного періоду див.: Райківський І. Українська соціал-демократична партія (1928–1939 рр.) / І. Райківський. – Івано-Франківськ : [б. в.], 1995. – 67 с.; Жерноклеєв О. Лідери західноукраїнської соціал-демократії. Політичні біографії / О. Жерноклеєв, І. Райківський. – К. : [б. в.], 2004. – 283 с.; Райківський І. Галицька соціал-демократія в Українській революції 1917–1920 років / І. Райківський // Галичина. – 1998. – № 2. – С. 42–55; його ж. Ліворадикальна еволюція УСДП (1920–1924 рр.) // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Івано-Франківськ, 1999. – Вип. II. – С. 112–122 *та ін.*
2. Райківський І. Український соціал-демократичний рух у Галичині міжвоєнного періоду / І. Райківський // Українська соціал-демократія і національна державність : матеріали регіональної наукової конференції, присвяченої 100-річчю української соціал-демократії (Івано-Франківськ – Криворівня) 15 грудня 2000 р. – Івано-Франківськ : [б. в.], 2001. – С. 57, 58.
3. Лозинський М. Галичина в рр. 1918–1920 / М. Лозинський. – Відень, 1922. – С. 95.
4. Державний архів Львівської області. – Ф. 256, оп. 1, спр. 38, арк. 1; Вперед. – 1922. – 19 січня.
5. Райківський І. VI з'їзд – рубізна подія в діяльності УСДП / І. Райківський // Політологічний вісник. Матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції "Політична думка в Україні: минуле і сучасність". – К. : [б. в.], 1993. – Ч. 2. – С. 170, 172.
6. Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО). – Ф. 2, оп. 1, спр. 1486, арк. 1, 2, 4.
7. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX століття / Я. Грицак. – К., 1996. – С. 197, 198.
8. Українська суспільно-політична думка в 20 столітті. Документи і матеріали : у 3 т. – Мюнхен, 1983. – Т. 2. – С. 326, 327.
9. Мірчук П. Нарис історії ОУН / П. Мірчук. – Мюнхен ; Лондон ; Нью-Йорк, 1968. – Т. I. – С. 106, 107.
10. Гунчак Т. Україна: перша половина XX століття. Нарис політичної історії / Т. Гунчак. – К. : [б. в.], 1993. – С. 218, 219; Грицак Я. Нарис історії України... / Я. Грицак. – С. 198, 199.
11. Швагуляк М. Суспільно-політична ситуація у Західній Україні на початку 30-х років XX ст. / М. Швагуляк // Записки НТШ. – Львів, 1991. – Т. ССХХІІ. – С. 115–118, 122.
12. Солідарний голос політичних партій про події в краю // Діло. – 1930. – 1 жовтня.
13. Макух І. На народній службі / І. Макух. – Детройт, 1958. – С. 399.
14. Вперед. – 1931. – Травень.
15. Засідання ширшої управи УСДП // Вперед. – 1931. – Квітень.
16. Praca i życie ukraińskiego ruchu socjalistycznego. Rozmowa "Robotnika" z tow. R.Skibińskim, wiceprezesem U.S.D. // Robotnik. – 1934. – 15 wrzesca.
17. Центральний державний історичний архів України у м. Львові. – Ф. 309, оп. 1, спр. 1918, арк. 60.
18. Громадський голос. – 1934. – 17 березня; Sprawy narodowościowe. – 1934. – № 2–3. – S. 246.

19. Діло. – 1935. – 2 січня.
20. Громадський голос. – 1935. – 19 січня, 26 січня; Діло. – 1935. – 25 січня.
21. Діло. – 1939. – 26 квітня.
22. ДАІФО. – Ф. 2, оп. 1, спр. 1463, арк. 99 зв.
23. Робітничий голос. – 1938. – Вересень.
24. Володимир Старосольський. 1878–1942. Записки НТШ. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1991. – Т. 210. – С. 333.
25. Там само. – С. 371.
26. Там само. – С. 385.
27. Грицак Я. Нарис історії України... / Я. Грицак. – С. 200, 201.
28. Квасниця І. Виховуймо робітника-соціаліста! / І. Квасниця // Вперед. – 1933. – Травень.

The article deals with the relations of the Ukrainian social-democratic party and the national underground work represented by the Ukrainian Military Organization and later by the Ukrainian nationalists under the Polish authority in the 1920–1930-s. The attention is given to the tendency as to the strengthening of the confrontation between the social-democrats and the nationalists in the pre-war decade.

Key words: social-democratizm, integral nationalizm, political spectrum, party.

УДК 94(477) "1920"
ББК 66.49 (2Укр)

Олег КУПЧИК

БОРТЬБА З УКРАЇНСЬКИМ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИМ РУХОМ ЯК СКЛАДОВА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УРЯДУ УСРР (ПОЧАТОК 1920-х рр.)

Висвітлено оперативну роботу спецслужб УСРР з боротьби з українським національно-визвольним рухом за кордоном. Подано її як складову радянської таємної зовнішньої політики на початку 1920-х років.

Ключові слова: Закордонний відділ, Іноземний відділ, Розвідувальне управління, агентура, спеціальна служба, розвідка, контррозвідка, інформатор, диверсія, підривна робота, терористичний акт, ліквідація.

Становлення у світі молодого держави, міжнародно-правове визнання її уряду – процес тривалий і складний, а тому вимагає кропіткої роботи, потребує системних заходів як офіційного, так і неофіційного характеру.

У такій ситуації на початку 1920-х років опинився уряд УСРР, який у боротьбі за владу в Україні зіткнувся з урядом УНР в екзилі. Останній тоді був визнаний провідними країнами Європи, мав у них дипломатичні представництва, отримував військово-фінансову допомогу. А відтак радянське керівництво дійшло висновку, що після утвердження в листопаді 1920 р. їхньої влади на території всієї України життєздатність УСРР потрібно буде ще доводити. Без сумніву, розуміли, що уряд УНР в екзилі буде робити перш за все військові спроби, щоб повернути владу. Так воно, зрештою, і трапилося. Згодом відбулися Перший і Другий "Зимові" походи армії УНР, відповідно, у грудні 1920 – травні 1921 рр. і листопаді 1921 р. Досягти міжнародно-правового визнання з боку іноземних країн урядові радянської України було складно, бо в цей час існувала реальна небезпека інтервенції з боку західних союзників або спільно Польщі, Румунії та уряду УНР в екзилі.

З українським національно-визвольним рухом боролися радянські спецслужби, тому ця тема була закритою в радянській історії. Відтак тогочасні історики¹ наводили лише певні уривки інформації. В умовах незалежності, коли архіви стали доступними для дослідників, вони² узагальнили ці події, подали нові факти, нових постатей радянсько-національного протистояння. Але проблемі знову не приділили ґрунтовної уваги. Тому метою статті є висвітлити оперативну бойову, розвідувально-підривну та контррозвідувальну роботу спецслужб УСРР проти уряду УНР.